

Testvér- zenék

Egy alkotó művei egymás testvérei, hiszen közös a „szülőjük”. Persze az író, festő, zeneszerző vagy akár szobrász, építész alkot egymástól nagyon eltérő stílusú, tartalmú, egymással nehezen rokonítható vagy talán ellentétes szelleműnek nevezhető műveket is. De olyat, akinek nincsenek egymással „testvéri” kapcsolatban álló alkotásai, nem találunk. Amikor egy mondatot elmondunk, a szavak egymásba kapaszkodnak. Nem is elkülönítve ejtjük ki őket, hanem a gondolat értelméhez igazítva a hangsúlyokat. Egy művész életműve is ilyen „mondatokból” áll: alkotásai a „szavak”. Leginkább a festőknél fordul elő, hogy azonos képet máshogyan színezve, árnyalva, alakjait kicsit megváltoztatva több változatot is elkészítenek. Kísérleteznek, hogy a majdnem ugyanaz miként tud más lenni.

A zeneszerzők művei többféleképpen is rokonok. Ludwig van Beethoven (ejtsd: ludvig fan bétóven) legismertebb témája a *Kilencedik szimfónia Örömdója*. Ám annak dallama nem ott tűnik föl először. Több művében is ráismerhetünk előzményeire, legközelebbről a *Karfantáziában*, ami másfél évtizeddel korábban készült. A *Kilencedik* e műfajban az első, amelyben szólóénekesek és kórus is társulnak a zenekarhoz. A *Karfantáziában* is szerepel énekkar, s amit énekel, nagyon keresi azt az egyszerű, tiszta indulóhangot, amelyet majd Friedrich Schiller (ejtsd: fridrih siller) költeménye segít megszületni. Még a két mű formája is hasonló: mindkettő variációkból (változatokból) építkezik, amelyek a téma - egyszerűbben mondva: a dallam - sokféle arcát mutatják meg.

Akadnak művek, amelyeket a zeneszerző többféle változatban komponál meg. Kodály Zoltán a *Székely keserves* népdalból az 1910-es években a *Hét zongoradarab* egyikét faragta, majd

1934-ben vegyes karon (amiben nők és férfiak egyaránt énekelnek) is megzendítette. *Faragta és megzendítette* - nem öncélúan játszom az igékkel. A kétperces zongoraműben ugyanis megfaragja a dallamot: hangulatkeltően megváltoztatja, másra cseréli egyes hangjait, s a hangszer adta tág hangzáslehetőséget is gazdagon kihasználja. A kórusműben pedig a keserves dallamát az énekkar megannyi színét felvillantva, érzékletesen mutatja föl.

Liszt Ferenc nemegyszer írta meg a darabjait különféle változatban. Ennek gyakorlati oka is volt: ahol nem fért el szimfonikus zenekar, ott egyetlen hangszeren maga adhatta elő azokat, amire páratlan virtuozitása, különleges zongorázási képessége alkalmassá tette. De nemcsak ilyen átdolgozások nevezhetők testvérnek a Liszt-életműben. Többször visszatért egyes költeményekhez, hogy azokból dalt komponáljon. Jó néhány verset három változatban is megzenésített. Két változat között olykor alig találunk különbséget, máskor szinte nem is hasonlít egymásra a költemény zenébe ültetése. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy a zeneszerző különböző életkorában készült dalváltozatok közül a koraiak mindig dúsabb zongoraszólammal rendelkeznek, a későbbiek, különösen az időskoriak már egyszerűbbek, letisztultabbak. Hogy miből adódik ez a különbség? Láttam egyszer egy afrikai elefántokról szóló filmet. A vándorló állatok között

a kiselefántok egész úton rengeteget kalimpáltak az ormányukkal. Az idősek csak lógatták a magukét, s olyankor mozdították meg, ha valami tennivalójuk volt vele. Liszt Ferenc öregen sem volt kevésbé erőteljes zongorista, mint fiatalon, de már tudta, hogy egyszerűbben is ugyanazt a hatást tudja elérni, mint fiatalon a billentyűzet „felszántásával”.

Nemcsak egy-egy zeneszerző munkásságán belül találkozhatunk „testvér-művekkel”. Sokszor utalnak egymás alkotásaira az alkotók (nemcsak a zenében). Ilyenkor rokonságot keresnek: az utalással kinyilvánítják, hogy valamiért példa számukra a másik szerző korábbi műve. Megannyi ilyen példa közül hadd említsem itt Beethoven *Kilencedik szimfóniáját*, amelyre a 19. században számos zeneszerző „hivatkozott”. *Antonín Dvořák* (ejtsd: antonín dvorzsák) cseh komponista a maga *Kilencedik szimfóniája* harmadik tételét kezdte a Beethoven-mű második tételére emlékeztetően. Nem idéz, de aki ismeri Beethoven *Kilencedikjét*, felkapja a fejét a Dvořák-téma hallatán. Johannes Brahms (ejtsd: johannesz brámsz) német zeneszerző sem idézi *Első szimfóniájának* negyedik tételében az Örömdát, mégis ahhoz annyira hasonló szerkezetű és egy ponton hasonló dallamú témát komponál, amely világossá teszi, hogy olyan indulót kíván írni, mint Beethoven, hogy maga és a világ is ilyen irányban haladjon.

HOLLÓS MÁTÉ

